

Rights Respecting Schools (II): de selectieve propedeuse

Ik wijdde onlangs een beschouwing aan de Rights Respecting School.¹ Dat is een Veilige School die veel waarde hecht aan de rechtsveiligheid van haar leerlingen of studenten. Bij wijze van voorbeeld noemde ik vijf punten waarin een rechtsveilige Law School zich van een normale Law School kan onderscheiden. Eén van die voorbeelden wil ik hier nader uitwerken: de selectie van aankomende studenten. In de Nederlandse bacheloropleidingen worden ongeschikte studenten gewoonlijk niet aan de poort maar tijdens het eerste propedeusejaar geïdentificeerd. Zij worden via het Bindend Studieadvies uit de opleiding verwijderd. Uit een oogpunt van onderwijsethiek staan docenten hier voor een gewetensconflict. Enerzijds gebiedt de beroepsethiek van de professionele docent dat hij (zij) ongeschikte studenten identificeert en naar de uitgang leidt, om hen voor verdere schade (vruchteloos doormodderen) te behoeden. Anderzijds gebiedt diezelfde beroepsethiek dat hij iedere student (dus ook de ongeschikte eerstejaarsstudent), zolang deze bij de opleiding ingeschreven staat, optimale 'value for money' biedt. In een rechtsveilige bacheloropleiding zoeken docenten naar een oplossing die aan beide doelen (beperking van de schade en optimalisering van 'value for money') tegemoet komt.

1. Schadepreventie

De meest elegante strategie is natuurlijk te voorkomen dat ongeschikte studenten de opleiding binnenkomen. Men mikt dan op *zelfselectie* in de zes maanden voorafgaande aan het begin van het eerste studiejaar. In dat verband worden tegenwoordig kritische *intakegesprekken* bepleit, voordat ongeschikte studenten de opleiding binnenkomen. Maar ik betwijfel of dat veel uithaalt. Effectiever lijkt me als de opleiders in hun *studievoorlichting* meer informatie zouden geven over risicoprofielen: zijn er bepaalde objectieve indicaties (vooropleiding, vakkenpakket, cijferlijst e.d.) op basis waarvan aanstaande studenten kunnen taxeren in hoeverre zij geschikt zijn voor de betrokken opleiding? Ook zou men in de studievoorlichting meer informatie kunnen geven over de redenen waarom propedeusestudenten de opleiding verlaten: wat viel er tegen, wat konden ze niet aan? Maar de opleiders kunnen nog een stap verder gaan: bied aspirant-studenten op facultatieve basis een *diagnostisch toelatingsonderzoek* waarmee ze geïnformeerd worden over hun kans van slagen in de opleiding waarvoor ze zich hebben aangemeld. Op basis daarvan kunnen ze tijdig besluiten hun studiekeuze te herzien.

2. Beperking van de schade: zelfselectie in het eerste trimester

Gewoonlijk is de opbouw van het propedeuseprogramma vooral afgestemd op de behoeften van geschikte studenten. Maar men zou er ook voor kunnen kiezen het eerste trimester zodanig in te richten dat ongeschikte studenten vroegtijdig geïdentificeerd worden. Het eerste trimester wordt een soort *proefklas* die representatief is voor de rest van het propedeuseprogramma. Er worden entree-toetsen afgenomen en in wezen heeft het gehele eerste trimester het karakter van diagnostisch toelatingsonderzoek op basis waarvan aankomende studenten kunnen taxeren in hoeverre de studie voldoende aansluit bij hun wensen en capaciteiten en in hoeverre ze kans maken aan de BSA-criteria te voldoen. Op die manier kunnen ze na de kerstvakantie gefundeerd beslissen of ze doorgaan of dat ze hun studiekeuze beter kunnen herzien.

3. Value for money: klassikaal onderwijs in de propedeuse

Van oudsher huldigt men het uitgangspunt dat aankomende studenten niet in de watten moeten worden gelegd. Ze moeten van meet af aan *op eigen kracht* zelfstandig en planmatig studeren en wie daartegen niet is opgewassen, wordt ongeschikt geacht voor het hoger onderwijs. Maar juist in hun eerste studiejaar worden studenten met veel obstakels en verleidingen geconfronteerd. Als men het vermogen om onder barre omstandigheden zelfstandig en planmatig te studeren als selectie criterium kiest, loopt men veel risico studenten ten onrechte af te wijzen. Een betere manier is alle eerstejaarsstudenten, waaronder de potentieel ongeschikten, strak te begeleiden in een klassikaal onderwijssysteem, vergelijkbaar met dat van de middelbare school. Pas na de propedeuse laat men de teugels vieren.

4. Value for money: tijdige detectie en opheffing van reparabele deficiënties

Eén van de obstakels waarmee eerstejaarsstudenten geconfronteerd kunnen worden, is dat hun feitelijke beginniveau niet geheel beantwoordt aan het beginniveau dat in de propedeusecursussen voorondersteld wordt: de afstand die zij moeten overbruggen om het vereiste eindniveau te bereiken is groter dan de docenten verwachten. Het zou onredelijk zijn om hen bij voorbaat op die grond als studieongeschikt te doodverven. Vaak is het goed mogelijk dergelijke deficiënties met eenvoudige maatregelen te repareren.

Voorwaarde is dat vroegtijdig (hetzij vóór dan wel ná de poort) bij alle studenten entreeoetsen worden afgenomen om eventuele deficiënties te detecteren en dat er in het programma ruimte wordt geschapen om reparabele deficiënties tijdig weg te werken. Hierbij kan men ook denken aan het aanbieden van zomercursussen voor aspirant-studenten of bijspijkercurssussen tijdens het eerste cursusjaar. Eventueel kan men zelfs overwegen daaraan studiepunten te verbinden in het kader van de keuzeruimte die binnen de bacheloropleiding geboden wordt.

5. Value for money: instandhouding van de studiemotivatie

In vervlogen tijden achtte men het noodzakelijk ongeschikte studenten te *ontmoedigen* teneinde hen ertoe te bewegen de opleiding snel te verlaten. Men meende hen te moeten demotiveren door een opeenstapeling van tegenslagen. Als men hun studievoortgang zou faciliteren, zo vreesde men, zouden zij valse hoop putten uit hun kleine successen. Maar inmiddels heeft de wetgever het Bindend Studieadvies ingevoerd, waarmee ongeschikte studenten uit de opleiding verwijderd worden. Deze nieuwe constellatie biedt opleiders ruimte alles in het werk stellen opdat alle studenten zoveel mogelijk studiepunten halen, ook al zullen de ongeschikten onder hen geleidelijk tot de conclusie komen dat ze de BSA-norm niet zullen halen. Op die manier wordt hun studiemotivatie, die ze dubbel en dwars nodig hebben om na omzwaaien elders een diploma te halen, intact gelaten.

6. Value for money: optimale ontwikkeling en leerwinst

Uit hoofde van hun beroepsethiek trachten docenten optimaal bij te dragen aan de ontwikkeling van hun studenten, zowel qua persoonlijke ontwikkeling als qua leerwinst en studiepunten. Zij zullen er dan ook naar streven dat zelfs ongeschikte studenten zoveel mogelijk studiepunten halen, zolang ze in hun oude opleiding staan ingeschreven. Als het hun meezit, kunnen omzwaaiers die punten inbrengen in hun nieuwe opleiding (aldaar te verzilveren in vrijstellingen voor verplichte cursussen of in de keuzeruimte van het curriculum).

Het valt dus te overwegen binnen het propedeuseprogramma ruimte te scheppen zodat ongeschikte studenten een eigen programma kunnen volgen, afgestemd op hun beginniveau en studietempo. Op die manier kunnen ze toch nog zoveel mogelijk studiepunten verwerven voordat ze omzwaaien naar hun nieuwe studie. Wat de optimalisering van hun persoonlijke ontwikkeling betreft, kunnen vele ongeschikte studenten bovendien baat vinden bij een exitprogramma, waarin ze zich bezinnen op hun sterke en zwakke kanten en op de planning van hun verdere studieloopbaan.

7. Beperking van de schade: gebaande wegen voor omzwaaiers

Bij herziening van de studiekeuze tijdens of na het eerste propedeusejaar is enige schade veelal onvermijdelijk: omzwaaien leidt al gauw tot studieovertraging. Maar de opleiders kunnen wel maatregelen treffen om die schade te beperken. Bijvoorbeeld door het inrichten van een brugjaar, zodat studenten die de ene studie willen of moeten verlaten toch zonder veel tijdverlies bij een verwante studie terecht kunnen. Ook kunnen er binnen of tussen onderwijsinstellingen afspraken worden gemaakt zodat omzwaaiers behaalde studiepunten kunnen meenemen, zonder strubbelingen in hun nieuwe studie kunnen instromen, of vóór hun omzwaaitijdstip al aangepaste cursussen kunnen volgen.

Hierboven heb ik zeven strategieën opgesomd die opleidingen in het hoger onderwijs zouden kunnen kiezen om ongeschikte studenten enerzijds zo snel mogelijk te identificeren (beperking van schade) en hen anderzijds zoveel mogelijk 'value for money' te bieden. Op die manier geeft men invulling aan de selectieve propedeuse zonder geweld te doen aan de professionele beroepsethiek van docenten, die voorschrijft dat men de belangen van de student voorop stelt. De urgentie om dergelijke strategieën te overwegen is groter geworden nu de rijksoverheid van plan is om de studiekosten te verhogen, onder meer via de collegegeldtoeslag voor langstudeerders.

De kop van dit blogbericht, Rights Respecting Schools, vereist in dit verband misschien nog enige toelichting. Kunnen ongeschikte studenten *rechtens* aanspraak maken op de faciliteiten die hierboven genoemd zijn? Neen, faculteiten zijn niet wettelijk verplicht dergelijke faciliteiten te bieden. Maar de onuitgesproken vooronderstelling van het hogeronderwijsbestel is wel dat faculteiten studeerbare programma's bieden en dat studenten in de gelegenheid worden gesteld een optimale ontwikkeling door te maken in de tijd dat ze in het hoger onderwijs staan ingeschreven. Ook wordt voorondersteld dat het onderwijs wordt verzorgd door verantwoordelijke onderwijsprofessionals die hun beroepsethiek serieus nemen. Studenten kunnen aan de wet geen rechten op bovengenoemde faciliteiten ontlenen, maar ze mogen wel van onderwijsinstellingen, faculteiten en docenten verwachten dat ze verantwoordelijk en ethisch handelen. Dáárop mogen studenten, uit een oogpunt van rechtsveiligheid, aanspraak maken.

Maar, kan men repliceren, hoever strekt de verantwoordelijkheid van instellingen, faculteiten en docenten, als studenten er met de pet naar gooien? Dat is toch paarden naar de zwijnen gooien? Die repliek is te gemakkelijk, zolang men geen enkele moeite doet aannemelijk te maken dat foute studiekeuzes, studievertraging en studiemislukking in overwegende mate aan onverantwoordelijk gedrag van studenten moet worden toegeschreven. Men schermt bijvoorbeeld met cijfers over de lage studie-inzet van 'de gemiddelde student' zonder zich af te vragen hoe de bijbehorende frequentieverdeling is samengesteld en door welke factoren de studietijdbesteding van studenten beïnvloed wordt.² Iedere student mag verlangen dat goede trouw en verantwoordelijkheidsgevoel verondersteld wordt tenzij het tegendeel kan worden aangetoond.³

Wes Holleman
weblog onderwijs 20-2-2011
<http://www.onderwijsethiek.nl>

---

¹ <http://www.onderwijsethiek.nl/?p=2435>;

zie ook <http://www.onderwijsethiek.nl/?p=1339> en <http://www.onderwijsethiek.nl/?p=1970>.

² Zo heeft de Stichting Onderwijs Evaluatie Rapport (Universiteit Utrecht) onlangs aannemelijk gemaakt dat studievertraging veelal niet het gevolg is van onverantwoordelijk handelen van de betrokken studenten. URL: <http://www.dub.uu.nl/content/kwart-studenten-studeert-sneller-bij-afstudeerboete> (15/2/2011).

³ Het beleid van faculteiten is daarentegen veelal niet op vertrouwen in de student maar op de veronderstelling van kwade trouw en gebrek aan studiemotivatie gestoeld. Een stuitende indicatie daarvan is het lijstje dat de redactie van het Utrechtse universitaire onlineweekblad DUB (16/2/2011) heeft opgesteld van mogelijke maatregelen om het studietempo van studenten te bevorderen (<http://www.dub.uu.nl/content/10-x-sneller-naar-de-eindstreep>). Men gaat ervan uit dat de enige effectieve oplossing is: draconische bestraffing van een laag studietempo. Men gaat voorbij aan de financiële stok achter de deur die gevormd wordt door hoge collegegelden en oplopende studieschulden. Men hanteert blijkbaar de bizarre vooronderstelling dat de modale student voor die financiële stok volstrekt ongevoelig is en dat het onverstandig is studenten die het programmatempo niet kunnen bijbenen, behoorlijke faciliteiten te bieden ter ondersteuning van hun studievoortgang.